

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Гейруш Тіберій Тіберійович

Автор

Науковий керівник / Експерт

Гейруш Тіберій ТіберійовичЕрік Марусич

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

2.31%

5.15%

КП 1

6.99%

7.02%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

7281

Кількість слів

54464

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	1
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	17

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%C3%A9rtekez%C3%A9s-dupka-gy%C3%B6rgy-budapest.html	41 0.56 %
2	https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%C3%A9rtekez%C3%A9s-dupka-gy%C3%B6rgy-budapest.html	38 0.52 %
3	https://epa.oszk.hu/01200/01268/00052/pdf/EPA01268_betekinto_2019_4_102-116.pdf	28 0.38 %
4	http://real.mtak.hu/107556/1/PDFsam_LITERATURA_2001.pdf	18 0.25 %

5	https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%C3%A9rtekez%C3%A9s-dupka-gy%C3%B6rgy-budapest.html	16 0.22 %
6	магістерська робота Тешкі В.docx 12/20/2023 Uzhhorod National University (Department)	14 0.19 %
7	https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%C3%A9rtekez%C3%A9s-dupka-gy%C3%B6rgy-budapest.html	13 0.18 %
8	http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8958/1/THE_%20STATE_%20OF%20_SCIENTIFI_C%20_DEVELOPMENT%20_OF_%20THE%20_PEDAGOGICAL.pdf	12 0.16 %
9	https://archivnet.hu/az-egesz-haboru-nem-kivant-kozsegunkbol-annyi-eletaldozatot-mint-a-szolyvai-fogolytabor-a-malenkij	12 0.16 %
10	https://szabadsag.ro/article/a-szovjetuniohoz-csatolt-karpataljarol-a-birodalom-munkataboraiba	12 0.16 %

з домашньої бази даних (0.33 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Попп Агота Тигомірівна 5/24/2025 Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II)	24 (3) 0.33 %

з програми обміну базами даних (1.07 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	магістерська робота Тешкі В.docx 12/20/2023 Uzhhorod National University (Department)	45 (5) 0.62 %
2	diploma thesis.natalia varadi2021.12.04. (1).docx 12/9/2021 Uzhhorod National University (Department)	27 (3) 0.37 %
3	rati-istvan.docx 6/21/2022 Uzhhorod National University (Department)	6 (1) 0.08 %

з Інтернету (3.75 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%C3%A9rtekez%C3%A9s-dupka-gy%C3%B6rgy-budapest.html	114 (5) 1.57 %
2	https://epa.oszk.hu/01200/01268/00052/pdf/EPA01268_betekinto_2019_4_102-116.pdf	48 (5) 0.66 %
3	https://archivnet.hu/az-egesz-haboru-nem-kivant-kozsegunkbol-annyi-eletaldozatot-mint-a-szolyvai-fogolytabor-a-malenkij	45 (6) 0.62 %
4	https://szabadsag.ro/article/a-szovjetuniohoz-csatolt-karpataljarol-a-birodalom-munkataboraiba	25 (3) 0.34 %
5	http://real.mtak.hu/107556/1/PDFsam_LITERATURA_2001.pdf	18 (1) 0.25 %
6	http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8958/1/THE_%20STATE_%20OF%20_SCIENTIFI_C%20_DEVELOPMENT%20_OF_%20THE%20_PEDAGOGICAL.pdf	12 (1) 0.16 %

Список прийнятих фрагментів

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
https://epa.oszk.hu/01200/01268/00052/pdf/EPA012...		48 (0.66%)
1	MOLNÁR D. Erzsébet: A kárpátaljai	5 (0.07%)
2	a szovjet rendszer kiépítésének idején	5 (0.07%)
3	MOLNÁR D. Erzsébet: A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet ren...	28 (0.38%)
4	MOLNÁR D. Erzsébet: A kárpátaljai	5 (0.07%)
5	a szovjet rendszer kiépítésének idején	5 (0.07%)
https://9dok.org/document/yd7xmm81-doktori-phd-%...		76 (1.04%)
1	Budapest, 2014 3 Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudo...	41 (0.56%)
2	A 4. Ukrán Front és az	6 (0.08%)
3	In: FEDINEC CSILLA, VEHES MIKOLA (szerk.): Kárpátalja, 1919 – 2009: történel...	13 (0.18%)
4	Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozat...	16 (0.22%)
http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/12345678...		12 (0.16%)
1	FEDINEC Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944. Ga...	12 (0.16%)
Попп Агота Тигомірівна		24 (0.33%)
1	12MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/	7 (0.10%)
2	szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF	9 (0.12%)
3	In: MOLNÁR D. Erzsébet - MOLNÁR D. István (szerk	8 (0.11%)
http://real.mtak.hu/107556/1/PDFsam_LITERATURA_2...		18 (0.25%)
1	FEDINEC Csilla: Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938 –...	18 (0.25%)
diploma thesis.natalia varadi2021.12.04. (1).docx		10 (0.14%)
1	Kelet-Közép-Európában. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, berehov...	10 (0.14%)
магістерська робота Тешкі В.docx		8 (0.11%)
1	Minisztériuma 1950. július 3-án elfogadott 739. számú	8 (0.11%)
https://szabadsag.ro/article/a-szovjetuniohoz-cs...		6 (0.08%)
1	MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, budapest 2010	6 (0.08%)
https://archivnet.hu/az-egesz-haboru-nem-kivant-...		5 (0.07%)
1	robot” dokumentumokban intermix kiadó Ungvár- bp 1997. 71-73.	5 (0.07%)

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
В'ЯЗНІ РАДЯНСЬКИХ ТАБОРІВ ДЛЯ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ТА ПРИМУСОВИХ
РОБІТ З СЕЛА ТЕКОВО У СВІТЛІ БАЗ ДАНИХ
ТА СПОГАДІВ

ГЕЙРУШ ТІБЕРІЙ ТІБЕРІЙОВИЧ

Студент II-го курсу
Освітня програма Історія та археологія
Спеціальність Історія та археологія
Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Молнар Д. Є. О.
(доктор філософії, доцент)

Завідувач кафедри:

Чотарі Ю. Ю.
(к. і. н., доцент)

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**В'ЯЗНІ РАДЯНСЬКИХ ТАБОРІВ ДЛЯ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ТА ПРИМУСОВИХ
РОБІТ З СЕЛА ТЕКОВО У СВІТЛІ БАЗ ДАНИХ
ТА СПОГАДІВ**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу
Гейруш Т. Т.
освітня програма Історія та археологія
спеціальність Історія та археологія

Науковий керівник: Молнар Д. Є. О.
(доктор філософії, доцент)

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Берегове
2025

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

**A SZOVJET HADIFOGOLY- ÉS KÉNYSZEMUNKATÁBOROK
TEKEHÁZI FOGLYAI AZ ADATBÁZISOK ÉS A
VISSZAEMLEKEZÉSEK TÜKRÉBEN**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Gérus Tibor,
II. évfolyamos Történelem és régészet
szakos hallgató

Témavezető: Molnár D. Erzsébet
(*PhD, docens*)

Recenzens: _____
(*tudományos fokozat, cím, tisztség*)

Beregszász – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ЕТНІЧНІ ЧИСТКИ ЯК ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	9
РОЗДІЛ II. РАДЯНСЬКА ОКУПАЦІЯ ЗАКАРПАТТЯ	10
2.1. Формування радянської системи.....	10
2.2. Стан освіти	11
2.3. Стан церков.....	12
РОЗДІЛ III. ЕТНІЧНІ ЧИСТКИ НА ЗАКАРПАТТІ.....	13
3.1. Радянська окупація	13
3.2. Перебіг депортацій на Закарпатті	16
РОЗДІЛ IV. ДЕПОРТОВАНІ З ТЕКОВА НА «МАЛЕНЬКУ РОБОТУ».....	18
4.1. Географічне розташування населеного пункту	18
4.2. Історичні передумови Текова до першої половини XX століття	20
4.3. Історичний контекст «маленької роботи»	23
4.4. Стан Текова в перші роки радянської окупації	25
4.4.1. Національний та релігійний склад населення села перед окупацією	26
4.5. Депортовані з населеного пункту в онлайн-базах даних Угорського національного архіву та зі спогадів місцевих жителів	27
4.6. Рефлексія на сучасність.....	34
ВИСНОВКИ	35
РЕЗЮМЕ.....	37
ДЖЕРЕЛА ТА СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	39
ДОДАТКИ.....	42

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	7
I. FEJEZET. AZ ETNIKAI TISZTOGATÁSOK, MINT NEMZETKÖZI JOGSÉRTÉS.....	9
II. FEJEZET. KÁRPÁTALJA SZOVJET MEGSZÁLLÁSA	10
2.1. A szovjet rendszer kialakítása	10
2.2. Az oktatás helyzete	11
2.3. Az egyházak helyzete.....	12
III. FEJEZET. ETNIKAI TISZTOGATÁSOK KÁRPÁTALJÁN	13
3.1. A szovjet megszállás	13
3.2. A kárpátaljai elhurcolások menete	16
IV. FEJEZET. TEKEHÁZA ELHURCOLTJAI A „MÁLENKIJ ROBOTRA”	18
4.1. A település földrajzi fekvése.....	18
4.2. Tekeháza történeti előzményei a 20. század első feléig	20
4.3. A „málenkij robot” történeti háttere	23
4.4. Tekeháza helyzete a szovjet megszállás első éveiben.....	25
4.4.1. A település lakosságának nemzetiségi és vallási összetétele a megszállás előtt	26
4.5. A település elhurcoltjai a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisaiban és a helyi lakosok visszaemlékezéseiből	27
4.6. Reflektálás napjainkra	34
ÖSSZEGZÉS	35
ÖSSZEGZÉS (UKRÁN NYELVEN)	37
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	39

MELLÉKLETEK.....	42
-------------------------	-----------

BEVEZETÉS

Kisebb pátriánk a 20. században élte meg története legviharosabb eseményeit: több rendszerváltás, nemzetiségek jogainak elnyomása stb. Mindezen események során egyszer sem vették figyelembe az etnikai viszonyokat. A rendszerváltások közül Kárpátalja legnagyobb tragédiájaként tekinthető a vidék szovjet megszállása.

Jelen kutatás egyik fontos céljaként az lett kitűzve, hogy számos szakirodalmon keresztül bemutassuk elsősorban Kárpátalja szovjetesítését, annak menetét, az oktatás, az egyházak helyzetét, illetve az etnikai tisztogatások – vagyis az ún. „málenkij robotra” való elhurcolások menetét. Azonban az adott munka legfontosabb célja a tekeházai magyar elhurcolt áldozatok adatainak a feldolgozása a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisaiból összegyűjtött anyagai alapján.

Kárpátalján számos településről – Ungvártól Kőrösmezőig – a szovjet csapatok hurcoltak el magyar, illetve német nemzetiségű 18 – 50 év közötti hadköteles férfit „háromnapos visszaállítási munkára”. Ez mind azzal volt megindokolva, hogy mivel a németek voltak a világháború elsődleges bűnösei, így a civil népnek kellett meginnia a nagyobb politikusok tetteinek a levét. A magyarok ez esetben nem voltak kivételek, mert szövetségben álltak a náci német hatalommal, így hát nekik is bőven jutott a szenvedésből.

Sajnos napjainkig bizonytalan az áldozatok teljes létszáma, ezért ennek a diplomamunkának a legfőbb relevanciája az, hogy bemutassuk a kutatott település áldozatainak a teljes létszámát.

Az én számomra főleg fontos ennek a témának a kutatottsága, mivel egy: a szülőfalumat kutathatom; kettő: a rokonok elmondása szerint több hozzátartozóm lett az elhurcoltak egyike; három: egy összképet mutatni be az olvasó számára Tekeháza helyzetéről a szovjet időszakban.

A diplomamunka négy fejezetből tevődik össze. Az első fejezetben az etnikai tisztogatásokról, mint nemzetközi jogsértésről esik szó. A második és harmadik fejezet egy szakirodalmi áttekintésként szolgál: az második fejezetben arra törekszünk, hogy bemutassuk a szovjet rendszer kialakítását Kárpátalján, illetve egy összefoglalás az oktatás, illetve az egyházak helyzetéről. A harmadik fejezetben a szovjet megszállás alatt történő etnikai tisztogatásokról esik szó: bemutatásra kerül a szovjet megszállás, illetve az elhurcolásoknak a

menete. A fejezet megírásához jól használható volt Molnár D. Erzsébet¹ számos munkája a témával kapcsolatosan, valamint Dupka György², Fedinec Csilla³, Vehes Mikola⁴ és Szamborovszkyné Nagy Ibolya⁵ munkái.

Munkánk negyedik fejezetének a címe *Tekeháza elhurcoltjai a „málenkij robotra”*. Ebben a fejezetben a falu földrajzi fekvését mutatjuk be, és egy történelmi összefoglalóra kerül sor a településről a 19. századtól, bemutatásra kerül az egyházi élet is. Tekeháza helyzetéről a szovjet időszakban szinte semmilyen szakirodalom nem áll rendelkezésünkre (kivéve Ivan Bilancsik, nagyszőlősi helytörténész munkája *Tekeháza: falu a Tisza-partján* c. könyve), ezért az lett elhatározva, hogy néhány helyi lakos elmondásaiból gazdagodunk tudással „oral history” segítségével. Továbbá a „málenkij robotra” elhurcolt tekeházai férfiakról az MNL online adatbázisaiból összegyűjtött adatainak a feldolgozását hivatottak vagyunk bemutatni.

¹ DR. MOLNÁR D. Erzsébet: *A kárpátaljai elhurcolások történeti hátttere a szovjet rendszer kiépítésének idején*. In: MOLNÁR D. Erzsébet - MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2016

² DUPKA György: *A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946*. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2014

³ FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944*. Galánta-Dunaszerdahely, 2002.

⁴ VEHES Mikola et al.: *Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010*. Ungvár, 2011.

⁵ SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY Ibolya: *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945 – 2010)*. Ungvár, 2013.

I. FEJEZET. AZ ETNIKAI TISZTOGATÁSOK, MINT NEMZETKÖZI JOGSÉRTÉS

Az etnikai tisztogatás a Merriam-Webster szótár meghatározása szerint nem más, mint „egy etnikai kisebbség kiutasítása, bebörtönzése vagy megölése egy domináns többség által az etnikai homogenitás elérése érdekében”.⁶ Az ENSZ Népiirtás Megelőzési és Védelmi Hivatala oldalán olvasható, hogy az etnikai tisztogatást a nemzetközi jog nem ismeri el önálló bűncselekményként.⁷

Az etnikai tisztogatás gyakorlata, amelyet leginkább a volt Jugoszláviában alkalmaznak, célja olyan földrajzi övezetek mesterséges létrehozása (általában erőszakos módszerekkel), amelyek lakossága kizárólag azonos nemzetiségű vagy etnikai hovatartozású személyekből áll. Az ilyen politikák sértik a nemzetközi közösség által előre látott és elfogadott legitim kormányzás szabályait. Az etnikai tisztogatás pontosan az a fajta atrocitás, amelynek üldözésére a Nemzetközi Büntetőbíróságot hozták létre.⁸

1948-ban az ENSZ elfogadta a Népiirtás büntetnének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezményt (Genocide Convention), amely először határozta meg a népiirtást jogilag. Bár az etnikai tisztogatás nem sorolható az egyezmény szövegébe, bizonyos etnikai tisztogatási cselekmények népiirtásnak minősülnek, ha teljesül a „szándékosság”.

Kárpátalja esete nem egyéni a világon. Több precedens említhető az effajta emberiségelleni cselekményre: a srebrenicai mészárlás, mely a muszlim bosnyákok kivégzésére irányult. Ennek fényében az ENSZ egy missziót küldött ki az egykori Jugoszlávia területére, így ez az eset beleesett a nemzetközi jog megrovásába.

Kárpátalja esetében – ellentétben Boszniával – nem történt semmiféle nemzetközi jogi eljárás, amely az elhurcolások vagy a „málenkij robot” áldozatait megilletette volna. A Szovjetunió tagadhatatlan túlsúlya és a jogi mechanizmusok hiánya együttesen akadályozták meg az igazságszolgáltatást.

⁶ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ethnic%20cleansing>

⁷ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/definition>

⁸ MAY, Larry: Ethnic Cleansing. Routledge, 2025.

II. FEJEZET. KÁRPÁTALJA SZOVJET MEGSZÁLLÁSA

2.1. A szovjet rendszer kialakítása

1944 ősze – egy új fejezet Kárpátalja történetében. Már biztos volt ekkor, hogy Magyarország el fogja veszíteni a világháborút, így Kárpátalját, illetve azon területeket, melyeket 1938 és 1941 között sikerült visszafoglalnia, már nem fogja tudni megtartani.⁹

A szovjet rendszerre, mint egy csapásra tekintett – főleg – a helyi magyarság. Innentől kezdve létrejönnek a kolhozok, melyekbe minden lakos kényszerítve volt, mindent államosítottak, létrejönnek a tanácsok illetve a történelmi egyházak üldözése.

Vidékünk szovjet megszállása 1944. szeptember 27-én kezdődött, mikor a 4. Ukrán Front katonái a Tatár-hágón keltek át, és kereken egy hónapra rá már eljutottak Ungvárig. Csap kivételével, – melyet a magyar honvédség alakulatai egészen november végéig tudták védeni – október végéig már az egész térség szovjet megszállás alatt volt.¹⁰

1944. november 26-án tartották meg Munkács városában a Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságainak első kongresszusát, melyen kikiáltották Kárpátontúli Ukrajna a Szovjet Ukrajnával való „újraegyesítését”.¹¹

A szovjet rendszer Kárpátalján de facto a megszállás után kezdett kialakulni, de jure azonban kicsit másképp: 1944. október – 1946. január 22. között a régió még Kárpátontúli Ukrajnaként szerepel a hivatalos dokumentumokban, 1946. január 22-től már egy szovjet típusú közigazgatási egység, az SZSZKSZ egyik megyéje lett Kárpátontúli terület néven.¹²

⁹ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In: BRENZOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 501. old.

¹⁰ Dr. MOLNÁR D. Erzsébet: A kárpátaljai elhurcolások történeti háttére a szovjet rendszer kiépítésének idején. In: MOLNÁR D. Erzsébet - MOLNÁR D. István (szerk.): A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2016

¹¹ FEDINEC Csilla: Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938 – 1991). In: Officina Hungarica VIII. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 1999. 41. old.

¹² Dr. MOLNÁR D. Erzsébet - MOLNÁR D. István (szerk.): A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2016

2.2. Az oktatás helyzete

1944. december 5-én a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa Munkácson hozott létre egy 17 főből álló hivatalt Pedagógiai Bizottság néven.¹³ 1944. december 23–24-én Munkácson megrendezték az úgynevezett Első kongresszust, amelyen a régió tanárai, kultúrmunkásai, művészei és írói vettek részt. Az elfogadott határozatban kijelentették, hogy a tanulókat „a szovjet haza iránti szeretet szellemében” kell nevelni. Ezenkívül előirányozták azoknak a pedagógusoknak az eltávolítását, akik „elárulták a népet” vagy „az elnyomókat szolgálták”.¹⁴

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban: KTÁL) iratanyagai között van egy irat, amelyből csak saccolni lehet, hogy 220 iskolaépület, 103 910 m² összterülettel semmisült meg teljesen.¹⁵

A szovjet típusú oktatási rendszer Kárpátalján az 1945/1946-os tanévtől kezdődött. Viszont a megyében élő nemzetiségek – magyar, ruszin és román nyelvet nem oktatták. A ruszinokat később ukránoknak nyilvánították, így később sem nyílt saját iskolájuk.¹⁶ Az 1946/1947-es tanévben összesen 817 iskola működött, többek között 605 elemi, 182 hétosztályos és 30 középiskola. 1946-ban három iskolát nyitottak a vidéken letelepült orosz nyelvű lakosság számára.¹⁷ Kötelezővé tették az orosz és az ukrán nyelv elsajátítását a vidék összes iskolájában, ahol más nyelven folyt az oktatás. 1945-től a nemzeti iskolákban mind az ukrán, mind az orosz nyelv és irodalom kötelező tárgyakká lettek, emellett a diákok tanulhattak egy nyugati idegen nyelvet. Azonban ez már túl soknak bizonyult, így a Szovjet Ukrajna Oktatási Minisztériuma 1950. július 3-án elfogadott 739. számú rendelet alapján a nemzeti iskolákban megszüntette az ukrán nyelv és irodalom kötelező oktatását.¹⁸

¹³ SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA: *A közoktatás szovjetesítése*. In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 522. old.

¹⁴ VEHES MIKOLA et al.: *Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010*. Ungvár, 2011.

¹⁵ KTÁL, F. P-869, op. 1, od. zb. 16, ark. 36.

¹⁶ SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA: *A közoktatás szovjetesítése*. In: In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 527. old.

¹⁷ Статистичний збірник. Ужгород: Закарпатське книжково-газетне в-во, 1969. 146.

¹⁸ SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA: *A közoktatás szovjetesítése*. In: In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 528. old.

2.3. Az egyházak helyzete

A második világháborút követően Kárpátalja a Szovjetunió részévé vált, ami jelentős változásokat hozott a régió vallási életében. A szovjet hatalom ateista ideológiája és vallásellenes politikája súlyosan érintette a térségben működő történelmi egyházakat, különösen a görögkatolikus, római katolikus és református felekezeteket.

A görögkatolikus egyház, amely Kárpátalja legnépesebb felekezete volt, különösen célpontja lett a szovjet hatóságoknak. 1949-ben hivatalosan betiltották, és papjait letartóztatták, internálták vagy megkínózták. A legismertebb mártír Romzsa Tódor püspök, akit 1947-ben meggyilkoltak, valószínűleg a szovjet titkosszolgálat közreműködésével.¹⁹ A papság jelentős része vagy áttért az ortodox egyházba, vagy vállalta a földalatti szolgálatot, ami gyakran börtönnel vagy halállal végződött. A hívek közül sokan titokban gyakorolták hitüket, házi miséken vettek részt, és titokban keresztelték meg gyermekeiket.

A római katolikus és református egyházak sem kerülhették el a szovjet hatóságok figyelmét. A magyar ajkú református közösségek esetében a vallási élet gyakran összefonódott a nemzeti identitás ápolásával, ami különösen gyanús volt a szovjet hatóságok szemében. Sok lelkészt koholt vádak alapján letartóztattak, és kényszermunkatáborokba hurcoltak.²⁰ A hívek száma jelentősen csökkent, és sok templomot bezártak vagy más célokra használtak fel.

A Szovjetunió valláspolitikája az orosz ortodox egyházzal szemben kettős volt: formálisan támogatott státuszt biztosított, miközben belsőleg szigorúan kontrollálta működését. Kárpátalján az ortodox egyház sok templomot kapott meg a görögkatolikus közösségektől, de az így elért "megerősödés" sokszor formális volt, mivel a hívek közösségi kötődése megmaradt a betiltott görögkatolikus hagyományokhoz.

A történelmi egyházak a szovjet évtizedek alatt nemcsak politikai üldöztetés áldozatai voltak, hanem az identitás, a kultúra és a közösségi élet megmaradásának szigetei is. Az egyházak által közvetített értékrend és ellenállás a túlélés záloga lett a helyi társadalom számára.

¹⁹ Marosi Anita: *Semjén: a kárpátaljai görögkatolikus magyar papság is elszenvedte a sztálini terrort*, Kárpátalja.ma, 2019. <https://karpatalja.ma/kitekinto/karpat-medence/semjen-a-karpataljai-gorogkatolikus-magyar-papsag-is-elszenvedte-a-sztalini-terrort>

²⁰ "Titkos papképzés a katakombaegyházban a szovjetizált Kárpátalján", Magyar Nemzet, 2023.

III. FEJEZET. ETNIKAI TISZTOGATÁSOK KÁRPÁTALJÁN

A második világháború utáni kelet-közép-európai térség átalakulása súlyos következményekkel járt a nemzeti kisebbségekre nézve. Különösen igaz ez Kárpátaljára, amely 1944 őszén került szovjet megszállás alá, majd 1946-ban hivatalosan is az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részévé vált. A térség lakosságát, különösen a magyar és német közösségeket, sorozatos repressziók érték, amelyek a történészek és jogvédő szervezetek szerint az etnikai tisztogatás kategóriájába sorolhatók.

3.1. A szovjet megszállás

1944 nyarán, a Lemberg–Sandomierz hadművelet során az 1. Ukrán Front két irányból is elérte Lengyelországot. A főerők a Visztula folyó mentén helyezkedtek el, felkészülve a Berlin elleni támadásra. A balszárny eközben a Kárpátok, vagyis a volt csehszlovák határ felől közelített. A 2. Ukrán Front eközben Románia irányába nyomult előre. A két front között egy körülbelül 400 km hosszú és 100 km mély hegyvonulat, a Kárpátok állt, ami elválasztotta őket egymástól. Ezen a hegyvidéken való átkelés különleges előkészületeket, felszerelést, valamint speciális kiképzést és harcmódot követelt meg. Ezért a szovjet vezérkar 1944. július 30-án kiadott rendelete alapján létrehozta a 4. Ukrán Frontot, amelynek élére Ivan Petrov vezérezredes (1896–1958) nevezték ki, aki korábban a 2. Belorusz Frontot vezette. Petrov még 1944 februárjában vezetett egy sikertelen hadműveletet a Krímben.²¹

1944 októberében a 4. Ukrán Front csapatai elfoglalták Kárpátalja területét. A magyar honvédség egységei közül Csap városát sikerült a legtovább, november végéig megtartaniuk. Ungvár 1944. október 27-én szovjet kézre került, ezt követően Petrov tábornok – a 4. Ukrán Front parancsnoka – jelentést küldött Moszkvába, melyben arról számolt be, hogy a térség legfontosabb városát elfoglalták, annak közlekedési csomópontjaival és stratégiai jelentőségű objektumaival együtt.

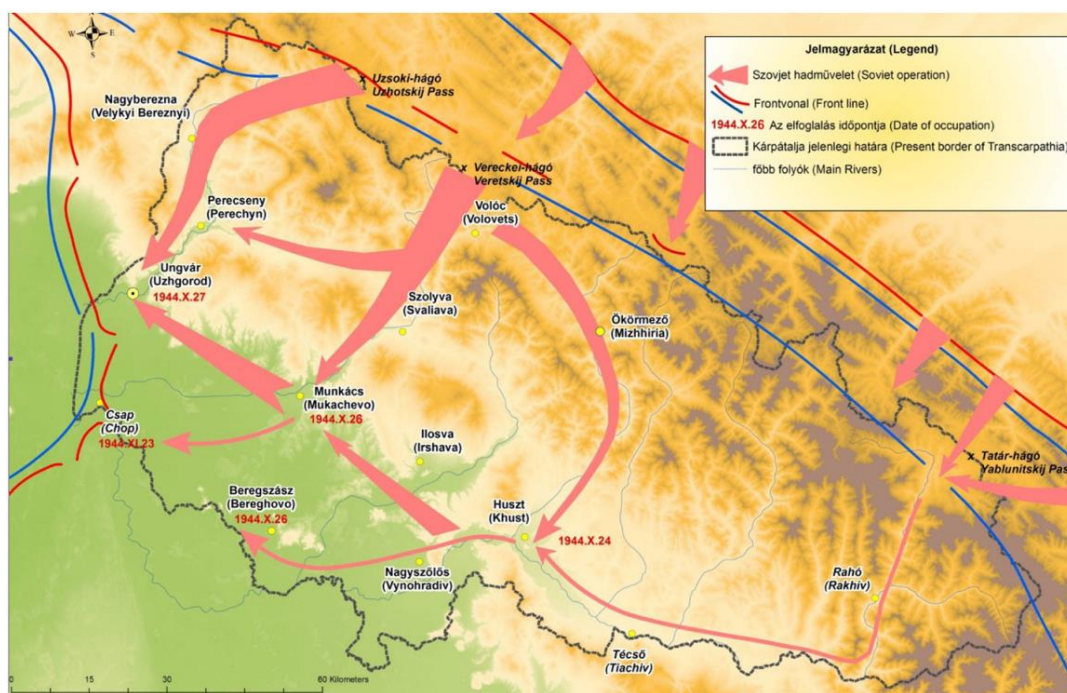
A szovjet hadsereg bevonulásának kezdetén még nem volt egyértelmű, hogy a régió a Szovjetunióhoz fog tartozni. Még 1943 decemberében, egy Moszkvában tartott tárgyaláson a csehszlovák és szovjet kormány képviselői egyeztettek a háború utáni határokról. Ekkor

²¹ OFICINSZKIJ ROMÁN: *A 4. Ukrán Front és az ellenfelek*. In: FEDINEC CSILLA, VEHEZ MIKOLA (szerk.): *Kárpátalja, 1919 – 2009: történelem, politika, kultúra*. Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 209. old.

Edvard Beneš csehszlovák elnök igényt jelentett be arra, hogy az ország hadserege visszafoglalhassa a Csehszlovákia számára 1938 előtt fennálló területeket – beleértve Kárpátalját is. A Szovjetunió akkor még nem utasította el ezt a követelést, ezért a csehszlovák vezetés joggal gondolta úgy, hogy a magyar területszerzések semmissé tételével és a jogi folytonosság elve alapján Kárpátalja ismét Csehszlovákiához kerülhet.²²

Az alábbi térképen látható a szovjet megszállás folyamata, az az a 4. Ukrán Front hadművelete Kárpátalján. Az egész térségnek szovjet kézrevaló kerülésére 1944 november végére került sor.

1. térkép A 4. Ukrán Front akciója Kárpátalján

Szerkesztette: Molnár D. Erzsébet és Molnár D. István.

A szovjet hatóságok semmiféleképpen sem szándékozták átengedni Csehszlovákia számára a területet. A bekebelezést pedig úgy próbálták feltüntetni, mintha a nép akaratának tennének eleget. Ennek a színjátéknak a tükrében a Szovjetunió egy kiképzett

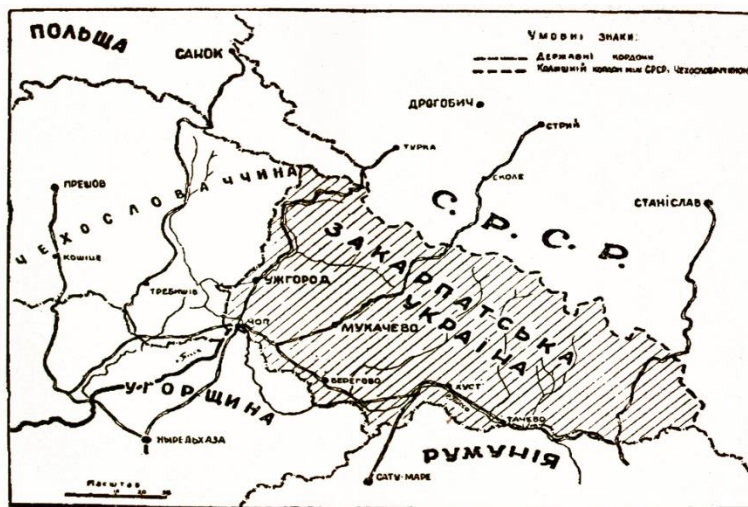
²² DR. MOLNÁR D. ERZSÉBET: *Kárpátalja szovjetizálása – A megszállástól a bekebelezésig*. 2020. <https://karpataljalap.net/node/49074>

ügynöksoportot irányított Kárpátaljára, melynek vezetője Ivan Turjanica lett, akiből az új hatalom NKVD-ügynököket csinált.²³

1944. december 5-én rendeletben lett megfogalmazva, hogy Kárpátontúli Ukrajna kiválik Csehszlovákiából, mely rendeletet a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa fogalmazott meg. A csehszlovák kormány képviselőit – élükön František Němeccel – azonnali elhagyásra szólította fel a szovjet kormány Huszton.²⁴ 1945. június 29-én a szovjet és a csehszlovák kormány megkötötte a Kárpátalja az USZSZK-nak történő átadásáról szóló szerződést Moszkvában.²⁵ Közel több mint fel évre rá – 1946. január 22-én az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának rendelete értelmében saját adminisztratív egységébe integrálta Kárpátalját Kárpátontúli terület néven.²⁶

A megszállás előtt a térség demográfiája viszonylag stabil volt. 1941-ben a magyarság száma 233 111 fő, míg a németiség száma 13 222 fő volt az összlakosság 850 589 főjéhez képest.²⁷

2. térkép Kárpátontúli Ukrajna szovjet-csehszlovák egyezmény megkötése után

Forrás: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

²³ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 503. old.

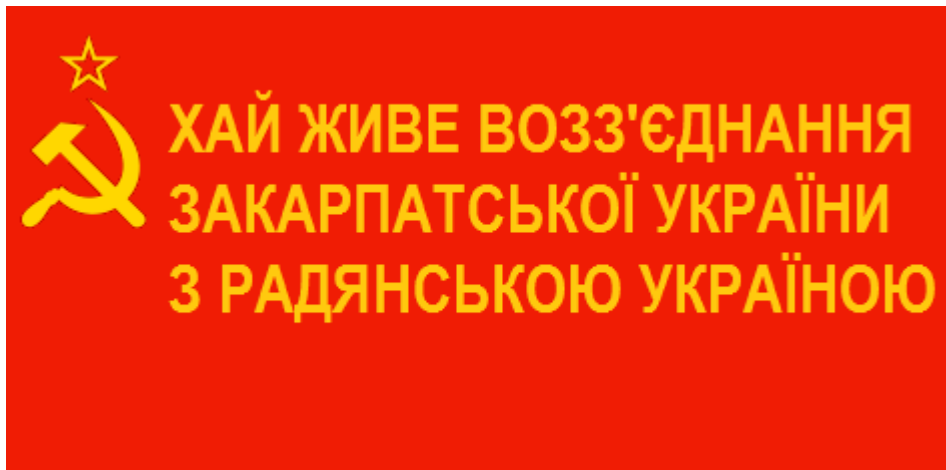
²⁴ KTÁL, F. P – 14, op. 1, od. zb. 13.; F. P – 14, op. 1, od. zb. 1 „a”, ark. 6.

²⁵ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 506. old.

²⁶ KTÁL, F. P – 195, op. 23, od. zb. 1.

²⁷ Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1880–1941 Központi Statisztikai Hivatal, 1996

1. kép Kárpátontúli Ukrajna lobogója

Forrás: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

3.2. A kárpátaljai elhurcolások menete

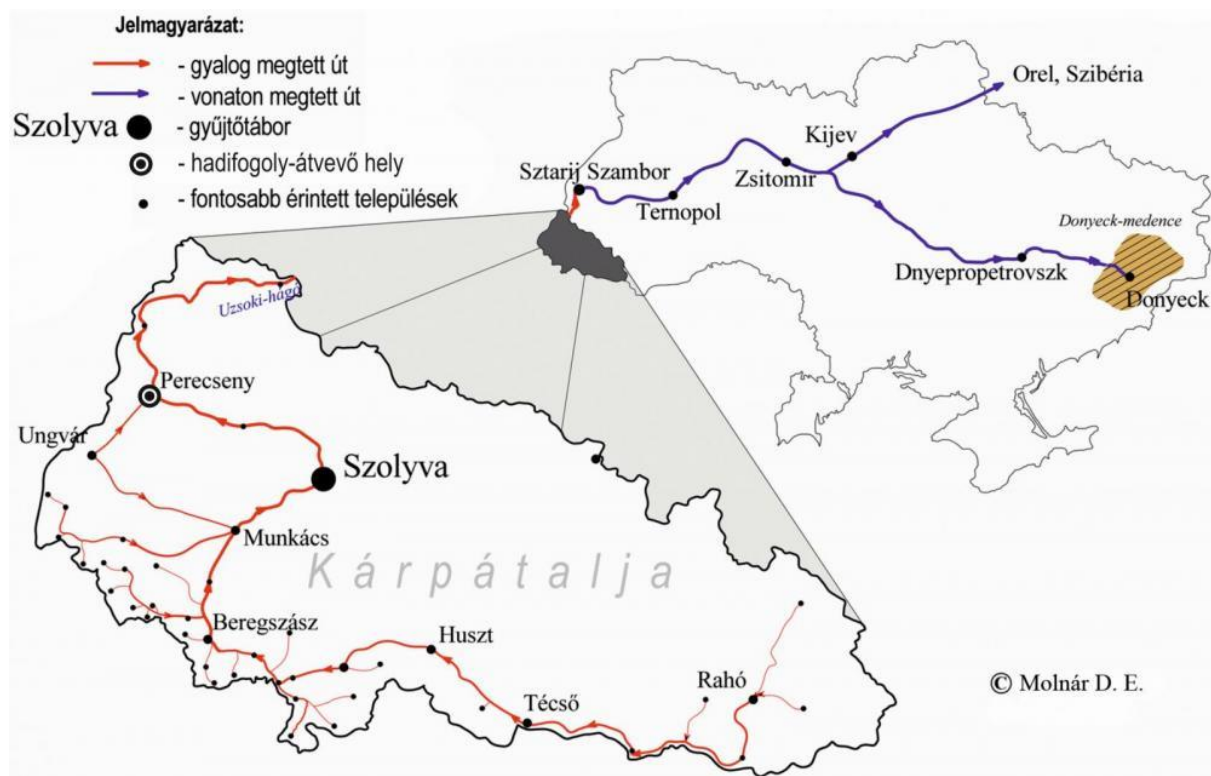
A helyi lakosság nem sejtette, hogy az új hatalomnak mi is volt a szándéka, viszont arra volt ráérzésük, hogy a bejövő szovjet hadsereg nem felszabadítóként viselkedik. 1944 novemberében vette kezdetét a kárpátaljai magyarságra irányuló atrocitás. November 12-én ülésezett a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa, mely tanácson elfogadták a hirhedt 0036. számú parancsot, mely akkor még szigorúan titkos volt.²⁸ Ebben a határozatban elrendelték, hogy minden 18 – 50 éves korú német és magyar nemzetiségű hadköteles haladéktalanul jelenjen meg az összeírásra. Ezután külön osztagokban, listák szerint, konvoj alatt hadifogolygyűjtőhelyre irányították őket.²⁹ November 13-án a térség minden településén falragaszok jelentek meg *Városparancsnokság 2. számú parancsa* címmel, mely minden magyar és német nemzetiségű 18 – 50 év közötti férfit jelentkezésre szólított fel. A jelentkezés utolsó napjaként november 16-a volt megjelölve. Miután összegyűjtötték az embereket, felfegyverkezett katonai kísérettel gyalog indultak útnak a szolyvai gyűjtőtáborba. Az első gyalogos menetoszlop 1944. november 18-án indult el. Az Uzsoki-hágón átkelve bevagonírozták az

²⁸ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 507. old.

²⁹ DUPKA György – KORSZUN Alekszej: A „malenykij robot” dokumentumokban. Ungvár-Beregszász, 1997. 71-73.

embereket, és a Szovjetunió különböző lágereibe szállították őket. Nagy részük soha nem tért onnan haza.³⁰

3. térkép Az elhurcolások útvonala

Szerkesztette: Molnár D. Erzsébet és Molnár D. István

³⁰ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In: BRENOVICS László, CSATÁRY György (szerk.): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. II. RF KMF és RIK-U kiadó, Beregszász-Ungvár, 2021. 507-508. old.

IV. FEJEZET. TEKEHÁZA ELHURCOLTJAI A „MÁLENKIJ ROBOTRA”

4.1. A település földrajzi fekvése

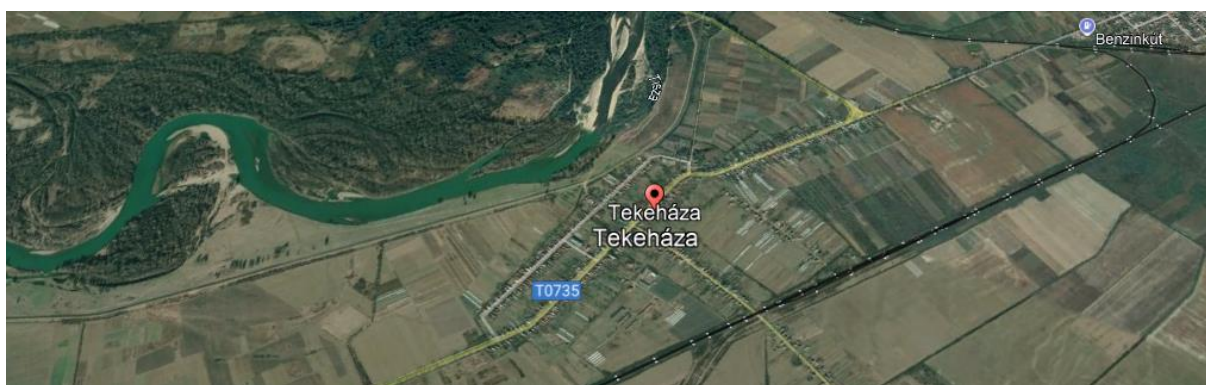
Tekeháza egy település a Beregszászi járás, Királyházi kistérségében. Nagyszőlőstől keletre, a Tisza bal partján fekszik. 137 méterrel a tengerszint felett helyezkedik el. A falu domborzata síkvidéki. Három kilométerre a településtől emelkedik a Fekete-hegy, melynek lábánál a Tisza folyik, elmosva Tekeháza területének határait.

A falut nyugatról a Tisza felől egy erős gát védi, amely 3,5 km hosszú, 12 méter magas és 24 méter széles.

A falu fő közlekedési útőere egy nyugat-keleti irányban áthaladó út, a Nagyszőlős–Feketeardó közötti út. Ez az út nyugaton Nagyszőlőssel, keleten pedig Szászfaluval köti össze a települést. Nagyszőlőssel való összeköttetést a Tiszán átívelő 384 méter hosszú gyalogos- és közúti híd biztosítja.

A falunak saját vasútállomása van, tartalék vágányokkal a tehervonatok parkolására, 500 méter hosszú megemelt pályákkal a vasúti kocsik kirakodására, valamint egy rakodóperonnal, amely lehetővé teszi az átrakodást a széles nyomtávról az európai nyomtávra.

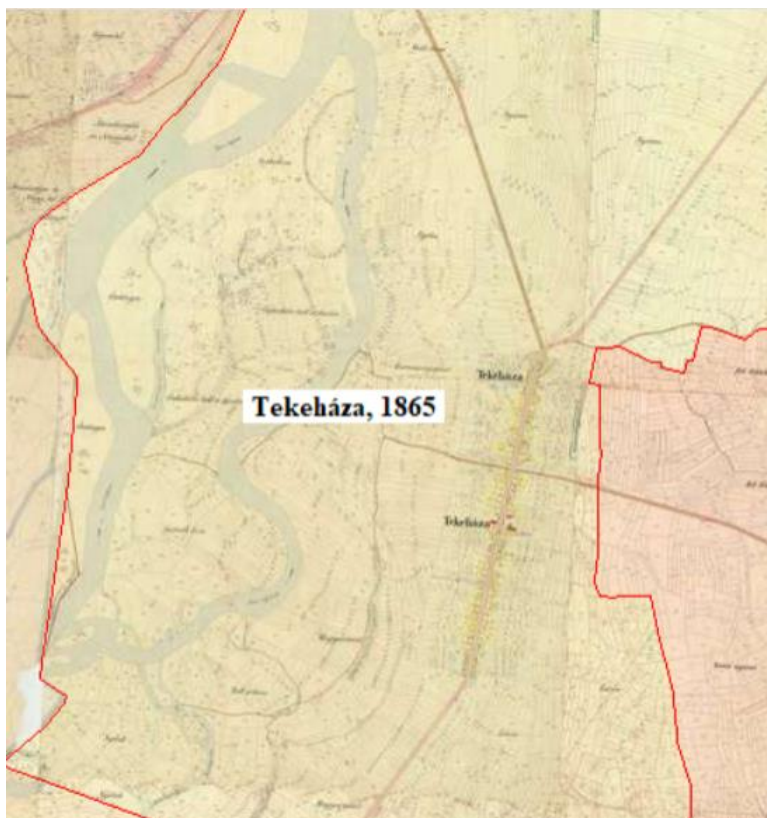
4. térkép Tekeháza műholdfelvételen

Forrás: Google Earth

A falu két részre osztható: Felsővég és Alsóvég. Egy 1865-ös kataszteri térkép szerint a falunak a következő településrészei vannak: Ócskafalu, Nyilas, Cservák fizes, Postás tag, Ördönges, Göblér, Foglás tag, Magyarmező, Valóc, Nyilak, Tiborka, Holttiszsa, Tatárnyáros.

5. térkép *Tekeháza egy 1865-ös kataszteri térképen*

Forrás:

<https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2564294.8162353327%2C6124495.986175577%2C2578674.532181482%2C6129665.040213362>

Ezen településrészek mögött valamilyen jellegzetesség, tulajdonság vagy eredetre utaló jel rejlik.

A falu területén található talajoknak van egy sajátos jellemzője – vastag rétegben helyezkednek el. Ez lehetővé teszi, hogy a környező falvakhoz képest sikeresebben lehessen gyümölcsfák termesztésével foglalkozni. A legjobb, legtermékenyebb talajok a következő

határrészekén találhatók: Ócskafalu, Magyarmező és Nyilas. Összességében a falu környéki talajok túlnyomórészt gyepes-podzolikusak, könnyű vagy közepes vályogos szerkezetűek.

Jelenleg Tekovban körülbelül ötszáz háztartás található, melyekben 1568 lakos él. Tekeháza a községi tanács központja, amelyhez Gödényháza falu is tartozik.

A falu területén halad át a Huszt–Szatmárnémeti (Románia) gázvezeték egy szakasza, amely Rákospusztá térségében csatlakozik a Szövetség (Szojuz) fővezetékhez. Ezen keresztül történik az orosz földgáz exportja Ukrajnába, valamint továbbszállítása Európába. A mérés biztosítása érdekében a faluban felépítették a „Tekeháza” gázmérő állomást (1999-ben). Itt a földgázt megtisztítják, megméri a mennyiségét és fizikai-kémiai jellemzőit. Az állomás modern, nagy pontosságú, nemzetközi szabványoknak megfelelő berendezésekkel van felszerelve, és automatikus üzemmódban működik.

4.2. Tekeháza történeti előzményei a 20. század első feléig

Tekeháza egy kisebb település a Tisza térségében, amelyet túlnyomórészt ukrán/ruszinok laknak, a 2001-es népszámlálás szerint,³¹ és amelynek múltja során több ország közigazgatási rendszerébe is betagozódott. A helyi közösség történelmi gyökereinek feltárása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a szovjet időszak történéseit és az erőszakos elhurcolásokat valós összefüggéseikben tudjuk értelmezni.

Fényes Elek az 1851-ben kiadott többkötetes *Magyarország geographiai szótárában* a következőket írja a településről: „Tekeháza, magyar-orosz falu, Ugocsa vmegyében, a Tisza mellett: 5 romai, 300 g. kath., 256 ref., 10 zsidó lak., ref. és g. anya templommal. Porhanyós földje szerfelett termékeny, de áradásoktól szenved. Gyümölcsösei gazdagon teremnek, különösen sok diója van. A nyalábi uradalomhoz tartozik. Ut. p. N. Szőlős”.³²

A 19. század derekán Ugocsa megyeként a Magyar Királyság területéhez tartozott. A település alapvetően agrárjellegű volt, lakói elsősorban a mezőgazdaságból éltek, munkájuk magában foglalta a növénytermesztést, az állattenyésztést és a szőlőgazdálkodást. A térség

³¹ database.ukrcensus.gov.ua.

³² FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. Pest, 1851

lakosságának túlnyomó része magyar anyanyelvűnek vallotta magát, miközben számottevő ruszin népcsoport is élt a területen.³³

Az első bécsi döntés nyomán, 1938 novemberében a magyar katonai erők megkezdtek Dél-Kárpátalja visszafoglalását, majd 1939-ben egy gyors hadművelet keretében teljesen visszaszerezték a térséget Magyarország számára.

A magyarság körében a református egyház jelentős szerepet játszott a közösségi kohézió fenntartásában és erősítésében. A két világháború közötti korszakban egy helyi népoktatási intézmény működött, amelynek elsődleges oktatási nyelve a magyar volt, noha a csehszlovák uralom alatt alkalmanként felmerültek ruszin nyelvű oktatási próbálkozások is. A vallási szertartásokat és közösségi eseményeket a templomok köré szervezett ünnepek alakították. Az egyházi közösségek nem csupán vallási csoportok voltak, hanem fontos identitásmegőrző és ellenálló funkciót is betöltöttek – a szovjet megszállás alatt alkalmazott egyházellenes intézkedések pedig végső soron csak megerősítették ezt a szerepüket.

Ivan Bilancsuk, nagyszőlősi helytörténész könyvében az található, hogy az első világháború során 108 tekeházai férfit mozgósítottak a császári seregbe, de csak három honvédről lehet tudni, akik hősiességüket mutatták meg a fronton. Ezek: Kócsi Béla (szül: 1888), Gál Jenő (szül: 1892) és Dobrai László (szül: 1890). Kócsi Béla egyébként a helyi direktórium vezetője lett a Tanácsköztársaság idején.³⁴

Említésreméltó a település vallási élete is. A református egyházközség első ismert említése 1590, első ismert lelkésze Nagyari Máté.³⁵ 1843-ban Bartha András lelkipásztor 276 lelket tartott számon.³⁶ 1942-ben a református hívek száma 526 főt számlált.³⁷ A szovjet megszállás idejében Tornyai János működött itt lelkipásztorként.

Számottevő közösség volt mindig is a görögkatolikusoké. Ivan Bilancsuk szerint első ismert görögkatolikus pap Plavjánszky István volt 1668-ban.³⁸ A csehszlovák időszakban az 1921-es népszámlálási adatok szerint 497 görögkatolikus hívő számlálódott a faluban,³⁹ ekkor Fesztory István volt a pap.⁴⁰ Mint minden településen Kárpátalján, így Tekeházán is 1949-ben

³³ *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, 1996

³⁴ ІВАН БІЛАНЧУК: *Теково. Село на берегах Тиси*. 2017.

³⁵ RADVÁNSZKY Ferenc: *Kárpátaljai Református Templomok*, Ungvár-Beregszász, 2000. 89.

³⁶ ІВАН БІЛАНЧУК, 2017.

³⁷ KOVÁTS J. István: *Magyar református templomok*, Athenaeum, Budapest, 1942. 618.

³⁸ ІВАН БІЛАНЧУК, 2017.

³⁹ *Kárpátalja településeinek vallási adatai 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, 2000.

⁴⁰ ІВАН БІЛАНЧУК, 2017

likvidálták a görögkatolikus egyházközséget, azonban a templomot nem zárták be, hanem az orosz pravoszláv (ortodox) egyház vette át.

1944-ig a faluban zsidóközösség is jelen volt. A holokauszt után napjainkra nem maradt egy zsidó sem Tekeházán. A helyi idősebb lakosok emlékeznek arra, hogy a Vasútutcában (mai Partizán utca) volt saját zsinagógájuk. Ma ennek a zsinagógának a helyén két lakóház van. A zsidóközösség egykori jelenlétéről az ugyanebben az utcában található zsidótemető is árulkodik. A JewishGen internet-oldalon a holokauszt áldozatainak listája található.

1. táblázat *A holokauszt tekeházai áldozatai*

Bartha Ferenc, 1899	Jakabovics Dezsőné, 1900
Bartha Hermann, 1874	Jakabovics Edit, 1932
Bartha Hermanné, 1878	Jakabovics Ernő, 1926
Braun Jakab, 1910	Jakabovics Sári, 1924
Braun Jakab, 1911	Klein Józsefné, 1889
Braun Marton, 1918	Salamon Ferenc, 1906
Deutsch Fani, 1904	Stark Fülöp, 1935
Fried Adolfné, 1888	Stark Hermin, 1909
Fried Cili, 1915	Stark Margit, 1900
Fried Lajos, 1920	Stark Menyhért, 1910
Fried Marton, 1918	Stark Mihályné, 1870
Fried Piroska, 1924	Weisz József, 1927
Fried Sári, 1914	Weisz Lili, 1932
Goldenberg Bella, 1907	Wlaszti Beni, 1919
Goldenberg Ferenc, 1905	Wolf Ignác, 1916
Goldenberg Hermann, 1872	Wolf József, 1907
Goldenberg Hermanné, 1873	Wolf Rozália, 1922
Grunfeld Józsefné, 1873	Wolf Szeréna, 1895
Jakabovics Dezső, 1897	Ziszovics Bertalanné, 1885

Forrás: <https://kehilalinks.jewishgen.org/Tekovo/Tekovo-Holocaust.htm>

Tekeházán 1895. szeptember 1-jétől állami iskola működik. Fiú- és leányosztály működött külön-külön. A fiúosztály tanítója Szabó Béla volt, a leányosztály – Szenovics Angéla. A csehszlovák időszakban állami népiskola működött a faluban ruszin és magyar tannyelvvel. Tehát itt három ruszin osztály és párhuzamosan két magyar osztály volt, amelyekben 1925-ben Rácz János és Szabó Béla tanítottak.⁴¹

A kolhozosítás 1948 augusztusában kezdődött, amikor létrehozták a Határőr nevű kolhozot. Már 1949-re a kolhoz 16 kukoricavetővel, 16 vetőgéppel, 87 lóvontatású ekével, egy cséplőgéppel és egy belső égésű motorral rendelkezett. 1950-ben a kolhoz megnagyobbodott azáltal, hogy a gödényházi Matroszov kolhoz csatlakozott hozzá. A talaj termékenysége növelése érdekében a kolhozban folyamatosan növelték a talajba juttatott szerves és ásványi trágyák mennyiségét.⁴²

4.3. A „málenkij robot” történeti háttere

A Szovjetunió a 20. század egyik legnagyobb kényszermunkatábor-hálózatát működtette, amelyet GULÁG-nak (Glavnoje upravljenyije lagerej – Táborok Főigazgatósága) neveztek. A rendszer már az 1930-as évektől működött, és a sztálini időszak csúcsán több mint 2,5 millió ember raboskodott ezekben a táborokban.⁴³

A GULÁG-táborok fenntartásáért és működtetéséért a NKVD (Belügyi Népbiztosság) volt felelős, amely a szovjet politikai rendőrség és titkosszolgálat szerepét töltötte be. A táborokban nemcsak politikai foglyokat, hanem hadifoglyokat, nemzetiségi kisebbségek tagjait és civileket is internáltak, különösen a második világháborút követő időszakban.⁴⁴

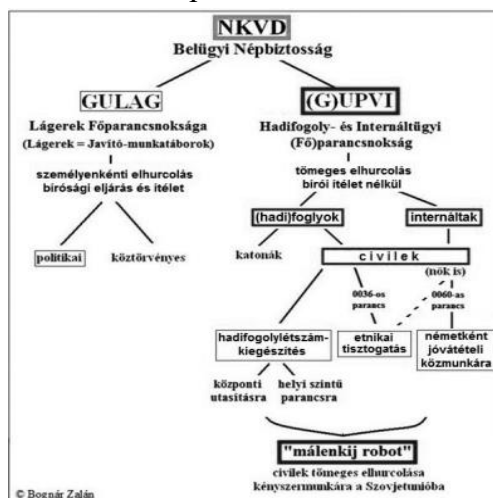
⁴¹ Іван БІЛАНЧУК, 2017

⁴² U. o.

⁴³ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: A History*. Doubleday, New York, 2003.

⁴⁴ CONQUEST, Robert: *The Great Terror: A Reassessment*. Oxford University Press, 1990.

2. kép Az NKVD szerkezete

Forrás: Bognár Zsolt szerkesztése

A „málenkij robot” (oroszul: malenykaja rabota – „kis munka”) eufemisztikus kifejezésként terjedt el, amely alatt valójában hetekig, hónapokig, sokszor évekig tartó kényszermunkát értettek a Szovjetunió területén. A kifejezést szándékosan használták a megtévesztés érdekében: az elhurcoltaknak azt mondták, csupán néhány napos „jóvátételi munkáról” van szó.

1944–1945 folyamán a szovjet csapatok a megszállt területeken tömegesen hurcoltak el 18–50 év közötti magyar és német férfiakat – katonákat és civileket egyaránt. Ezeket az elhurcolásokat gyakran a 0036. számú parancs alapján hajtották végre, amelyet a 4. Ukrán Front katonai tanácsa adott ki 1944. november 13-án.⁴⁵

A „háromnapos munka” után az embereket gyűjtőtáborokba vitték – Kárpátalján például Szolyvára –, majd innen vagonokban szállították őket különböző GULÁG-táborokba: például Boriszov, Karaganda, Vorosilovgrad, Cseljabinszk, Szverdlovszk térségébe.

A „málenkij robot” nem csupán egy szovjet politikai gyakorlat volt, hanem egy rendszerszintű elnyomáseleszköz, amely a megszállt térségek népeinek megfélemlítésére és megbüntetésére szolgált. A kollektív felelősségre épülő gyakorlat a szovjet etnikai és politikai tisztogatások egyik fő eszközévé vált – anélkül, hogy bármilyen jogi alapja lett volna.

⁴⁵ DUPKA György – KORSZUN Alekszej: A „malenykij robot” dokumentumokban. Ungvár-Beregszász, 1997.

4.4. Tekeháza helyzete a szovjet megszállás első éveiben

Jelen munka egyik célja a település helyzetének a szovjet megszállás alatt való felkutatása. Egyetlenegy részletes tanulmány sem született eddig Tekeházát illetően, így többek között a helyi lakosság visszaemlékezéseiből tudunk kinyerni információt a korról.

1944. október 25-én foglalták el a települést és több tekeházi ukrán/ruszin vonult önkéntesen a Vörös Hadseregbe és az I. Csehszlovák Hadtestbe.⁴⁶

Tekeházán a legtöbben, akik máig élnek úgy tekintenek vissza a szovjet rendszerre, hogy tiltva volt a templombajárás. Gérus Ilonka, tekeházai lakos a következőképpen emlékszik vissza: „...arra emlékeztem, hát a templomot is akkor zárták be. Még megbüntették. Klári ment a templomba (...) Megbüntették, mert nézték az iskola ablakból, hogy mennek a templomba. Azt még a munkahelyen is húzogatták az embereket, még Eleket is, az én uramat. Még büntetést is fizettek.”⁴⁷ Mint minden kárpátaljai településen akkoriban, így Tekeházán is a magyar lakosság nem sejtette, hogy mivel fog járni az új rendszer. Az adatközlő szavaiból kiderül az, hogy a helyi iskola volt az a hely, ahol főleg tartózkodtak az új rendszer behódoltjai és besugói. A férje meg volt büntetve, csak azért mert templombajáró ember volt. Azonban a nép nem volt megtörhető, mert annak ellenére, hogy tiltva volt, büntetés fenyegette őket, úgyis jártak templomba imádkozni.

Ugyanazon adatközlő naplóját is kézhez kaptuk, melyet 1988-ban írt. Benne a következő olvasható: „Az iskola igazgató Romócsuk igényli tornateremnek [a templomot]. Követeli a kulcsot. Kócsi Józsi bácsit viszik a községházára, ő volt a kurátor (...) 1962 január 14-re kijött a karhatalom. Rengeteg milícia, takszikkal, motorokkal jöttek bezárni a templomot. Az egész nép összegyűlt, sirtunk, mit tehattünk ráteszik a lakatot (...) a nép letépte a lakatot. Így játunk lelkipásztor nélkül (mert ki volt tiltva) csak énekeltünk és imatkoztunk (...) Ekkor elkésztek büntetésekét kiszabni a népre. Édesapámat 3-or büntettek (...) Én a butorgyárban dolgoztam, ott is nyilván volt tartva kik járnak templomba (...) elbocsátással fenyegettek. Az iskola ablakából lestek bennünket, a falusi bíró és az iskola igazgató.”⁴⁸

⁴⁶ DUPKA György: A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2014

⁴⁷ Adatközlő: Gérus Ilonka

⁴⁸ Gérus Ilonka naplója a templomról, 1988.

4.4.1. A település lakosságának nemzetiségi és vallási összetétele a megszállás előtt

A Központi Statisztikai Hivatal kiadványából⁴⁹ megtudhattuk Tekeháza nemzetiségi és vallási összetételét 1880-tól 1941-ig. Fontos adatnak számít, mivel így van egy rálátásunk, hogy hogyan nézett ki a település etnikai összetétele két különböző rendszer alatt. Az érme másik oldala viszont az, hogy az 1941-es adatok a legutóbbiak a kutatott korhoz képest. A szovjet rendszer alatt még jó sokáig nem történt népszámlálás a régióban, ezért az utóbbi – az 1941-es népszámlálási adatokat használjuk az etnikai és vallási összetétel bemutatására a szovjet megszálláskor.

2. táblázat *Tekeháza etnikai összetétele 1880-tól 1941-ig*

Év	Összesen	Magyarok	Ruténok	Németek	Egyebek
1880	939	375	419	90	55
1910	1182	824	349	1	8
1921	1048	492	447	0	79
1930	1099	446	549	0	104
1941	1269	750	504	0	15

Saját szerkesztés

Forrás: *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1880–1941*
Központi Statisztikai Hivatal, 1996

A fenti táblázat szerint a település összlakossága a legutóbbi népszámláláskor 1269 fő volt, ebből 750 magyar nemzetiségű.

⁴⁹ *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1880–1941*. Központi Statisztikai Hivatal, 1996

Ugyanazon Hivatal egy 2000-ben kiadott könyvéből⁵⁰ nyerhettünk adatokat a vallási összetételről, ugyanabban az időintervallumban.

2. táblázat *Tekeháza vallási összetétele 1880-tól 1941-ig*

Év	Összesen	R-K.	Gk.	Görkel.	Ev.	Ref.	Izr.	Egyeb.
1880	939	80	436	0	0	337	86	0
1910	1182	46	561	0	0	468	107	0
1921	1048	44	497	0	0	468	74	0
1930	1099	42	552	435	0	0	55	15
1941	1269	61	688	2	3	471	39	5

Saját szerkesztés

Forrás: *Kárpátalja településeinek vallási adatai 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, 2000

Látható, hogy a településen minden népszámláláskor a legnagyobb számot görögkatolikusok tették ki. 1930-tól megjelennek a görögkeleti egyház képviselői is, azonban a kiadványban valamiért az látható, hogy ugyanebben az évben nem voltak reformátusok Tekeházán.

4.5. A település elhurcoltjai a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisaiban és a helyi lakosok visszaemlékezéseiből

A KMKSZ tekeházi alapszervezete Gérus Gábor vezetésével a nyolcvanas évek végén kezdeményezte az 1944 novemberében internáltakkal kapcsolatos adatok feldolgozását.⁵¹ A

⁵⁰ *Kárpátalja településeinek vallási adatai 1880–1941* Központi Statisztikai Hivatal, 2000

⁵¹ DUPKA György: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944 – 1946)*. Patent-Intermix, Ungvár-Budapest, 1993. 124.

hivatalos adatok szerint 62 tekeházai magyar férfit internáltak, melyek közül 19-en soha többé nem tértek haza.

Oláh Sándor, tekeházai lakos a következőképpen emlékezett vissza: *„Kidobolták, régen úgy hirdettek, dobbal, hogy minden magyar ember 18 évtől 50-ig jelentkezzen Szőlősen, mert háromnapi munkára visznek bennünket, amit szétromboltak a németek, magyarok, aztot kell építeni. Három napi munkára, így mondták. El is mentünk mindenki, jelentkezünk, akik azt az évet elértük. El is vittek, csak sajnos nem három napra, hanem legtöbbit örökre. Hát negyvennégy nov. 18-án pontosan emlékszek. Akkor még 19 éves fiatal ember voltam. Éppen beleesett az öcsém is, ő 18 éves volt. A két kisebb öcsém, azok 40-ben születtek, ők itthon maradtak mint gyerekek, meg anyám is. Szőlősrre bevittek bennünket, onnat gyalog mentünk Szolyváig. Egyszer Szőlősről elmentünk Beregszászba, egy nap, ott bevittek egy nagy épületbe, zsidó templom volt, nagy helyiség, oda bevittek bennünket, összegyűjtöttek vagy háromezer embert. Reggel sorakozó. Akkor elmentünk Munkácsra gyalog. S Munkácsról Szolyvára. Elvittek oda. Összegyűlt ott rengeteg ember, mindennap két-háromezernek sorakozó reggel, kiválogatták mindig a színét-javát, akiknek volt valamilyen ruhájuk. Nekem rossz volt nagyon a lábbelim, nem is akartam, hogy jó legyen, gondoltam, ezzel hátha sikerül hazajönni. De nem úgy történt. Egy reggel már nem számított, hogy rossz, nem rossz, sorakozó. Elvittek bennünket, Szolyvától egészen Szamburgig, az 270 km, azt 9 nap alatt tettük meg, minden nap 30 km-t.”⁵²*

Különböző adatbázist sikerült felkutatnunk jelen munka megírásához: a Szolyvai Emlékparkbizottság (továbbiakban: SZEP)⁵³, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (továbbiakban: KMF)⁵⁴ összegyűjtött adatai szerint a következő áldozatok neveit tartalmazza:

1. Ájb Lajos (1912)
2. Balog Bálint (1902)
3. Balog József (1907)
4. Gérus Árpád (1900)
5. Gérus János (1894)
6. Gérus Lajos (1904)

⁵² GAZDA József: *Az Istennel még magyarul beszélgettünk Magyar szórványok a Kárpát-medencében*. Püski, Budapest, 2002. 75.

⁵³ <https://szolyvaipark.org/tekehaza/>

⁵⁴ https://kmf.uz.ua/mr/4_nevek_nagysz.html#tekehaza

7. Jakab János (1905)
8. Jakab József (1904)
9. Kócsi Béla (1907)
10. Kócsi Benedek (1911)
11. Kócsi Elek (1926)
12. Kócsi János (1909)
13. Kócsi Sándor (1924)
14. Miklósi Pál (1910)
15. Oláh Béla (1902)
16. Oláh Dániel (1902)
17. Oláh János (1925)
18. Sági Jenő (1926)
19. Turda Sándor (1901)

Mindezen neveket a tekeházai református temetőben lévő emlékmű örökíti meg napjainkig, melyet az említett Gérus Gábor alapszervezeti elnök kezdeményezésére 1989 novemberében állítottak. Ekkor került sor az áldozatok méltó megemlékezésére.

2. kép A tekeházai magyarság első megemlékezése, 1989. november 26. A képen Szűcs András református lelkipásztor látható

Forrás: Gérus Tibor tulajdona

3. kép A sztálinizmus tekeházi áldozatainak emlékműve napjainkban

Forrás: Saját felvétel

A fentebb említett névsorok gyűjteményén kívül a Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) *Szovjet táborok magyar foglyai** c. online adatbázisát és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum (továbbiakban: HIM) *Magyar katonák szovjet fogságban 1941 – 1955*** c. adatbázisát is megtekintettük.

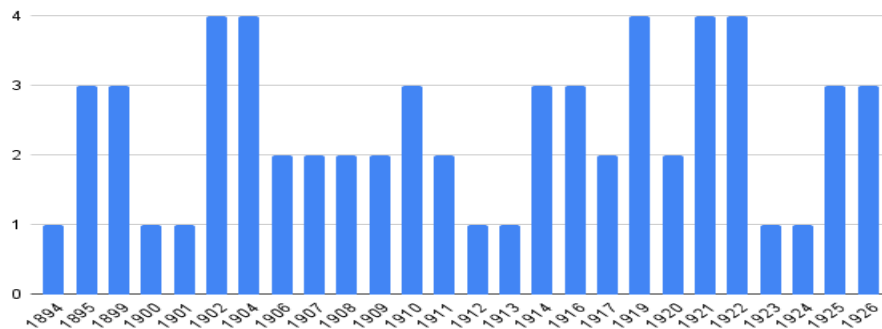
Mindezen adatbázisok – SZEP, KMF, HIM és GUK – alapján létrehoztunk egy olyan adatbázist, mely tartalmazza a tekeházai elhurcolt civilek és honvédek listáját.

Ahhoz, hogy egy átláthatóbb képet tudhassunk alkotni, a nyers adatokból diagramokat készítettünk. Ezen diagramokon bemutatásra kerülnek a születési dátumok szerinti megoszlás, a fogság helye, a fogságbaesés dátuma, továbbá a fogságbaeséskori státusz.

* A szövegen belül az adatbázis megemlítésére a továbbiakban a *GUK* rövidítés alkalmazandó.

** A szövegen belül az adatbázis megemlítésére a továbbiakban a *HIM* rövidítés alkalmazandó.

1. diagram Születési dátumok szerinti megoszlás

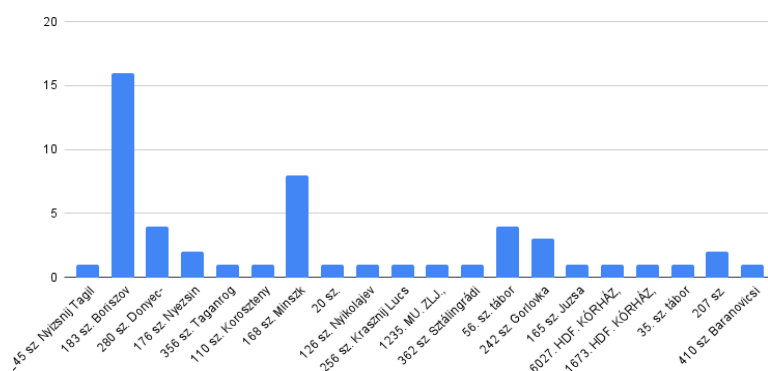

Forrás: az online adatbázisból összegyűjtött adatok alapján

Saját szerkesztés (a további hasonló diagramokra ugyanez érvényes)

Látható, hogy a legtöbb fogoly 1902 – 1904, illetve 1919 – 1922 között született. A legidősebb – Gérus János – 1894-es születésű, a legfiatalabbak – Kócsi Elek, Oláh Ferenc és Sági Jenő – 1926-os születésűek.

2. diagram A fogság helye

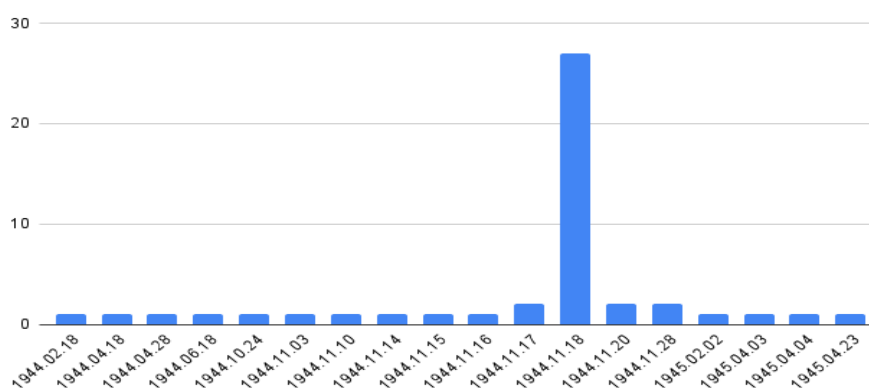

A fogság helyét illetően látható, hogy a legtöbben a BSZSZK-ban lévő 183. számú Boriszov hadifogolytáborba lettek irányítva. Gacs Béláné visszaemlékezéséből az ő édesapja

(Gérus Kálmán) Mogiljovban raboskodott,⁵⁵ viszont a kartonja szerint a 183. számú Boriszov hadifogolytáborban volt.⁵⁶

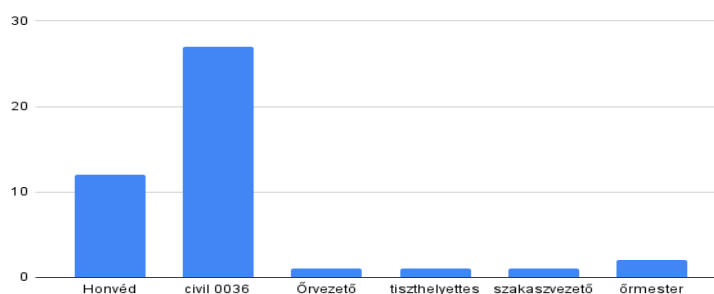
A legtöbb embert 1944. november 18-án ejtették foglyul, azonban vannak többen is, akik hamarabb vagy később lettek fogságba véve. Mindez azzal magyarázható, hogy ezen személyek többnyire honvédek, őrmesterek, szakaszvezetők és tiszthelyettesek voltak, továbbá nem Tekeházán tartózkodtak. Az alábbi diagramon láthatjuk a fogságbaesések dátumainak a megoszlását:

3. diagram *Fogságbaesés dátumainak a megoszlása*

Fogságbaeséskor a legtöbben civilekként voltak nyilvántartva, viszont voltak olyanok is, akik éppen szolgálatot teljesítettek. Az alábbi diagram a fogságbaeséskori státuszt mutatja:

4. diagram *Fogságbaeséskori státusz*

⁵⁵ Adatközlő: Gacs Béláné

⁵⁶ <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/szovjet-taborok-magyar-foglyai/adatlap/335D9B1AC8EC4365AB58F8C61F85C84D>

4-5. kép Gêrus Imre (1921) kartonja

Лазерь № 110

Национальность Ветер

В какой армии противника состоял Вейсгерскен

1. Самилей Сейруси

2. Имя импр

3. Отчество Зомист

4. Год и место рождения 1921 г. Мелекогозо оуф. Угога Гехословани

5. Адрес до призыва Тикеладз оуф. Угога Гехословани

6. Подданство или гражданство Гехослованское

7. Партийность КПГ

8. Вероисповедание Ветхариин

9. Образование:

а) общее 6-го Народн школы

б) специальное

в) военное

10. Профессия Земледелие

Учетное дело № 1615

Арх. М

6-7. kép Oláh Blint (1908) kartonja

1. Фамилия О. Л. О.

2. Имя Б. А. О.

3. Отчество А. А. О.

4. Год рождения 1904 5. Место рождения Можайский, р.н. Моск. Венгрия

6. Адрес (до призыва) И. А. О.

7. Профессия (специальность) К. З. О.

8. Образование { Общее 3-й класс
Восное И. А. О.

9. Партийность К. З. О.

10. Национальность В. С. О.

11. Гражданство В. С. О.

12. Последняя должность В. С. О.

13. Последний чин или звание О. Л. О.

Алф.

Название лагеря	
№ 35	
Дата	№ участка (барак)
« 194 г. №	
« 194 г. №	
« 194 г. №	
« 194 г. №	
Лич. дело № 130	
Арх. №	
Дата взятия в плен	
м-ца 194 г.	

Указательный палец правой руки.

Место взятия в плен, название части р.н. Калужский

р.н. О. Л. О.

Отметки о движении военнопленного убитого в плен, освобожденный

Гамбург 21 октября 1944

21.10.1944

FD-101-015-10876

Фамилия сотрудника, составившего карточку О. Л. О.

24.11.1944, 194 г.

33

Ebből kifolyólag tehát az következik, hogy a tekeházai áldozatok száma nem 19, hanem 21 fő. Eddig nem bukkant fel az említett két személy semmilyen szakirodalomban vagy emlékkönyvben. Talán azért, mert az eddig ismert áldozatok közül csak civileket tüntettek fel, vagy azért, mert eddig nem szerzett róluk senki sem tudomást, legalább is azért, mert ők az egyikek, akik nem Tekeházán estek fogságba. Nem mindegyik katonát a GUK-adatbázisból tartalmazza azt az információt, hogy mikor és hol lett az illető fogságbavéve, ezért a jelenlegi szám sem tekinthető biztosnak.

4.6. Reflektálás napjainkra

Kárpátalja-szerte napjainkig a lakosság eszméjében jelen van az elhurcoltak emléke. A rendszerváltásig tabutéma volt a kárpátaljai magyarság körében emlegetni az akkori eseményeket. 1990 – 1991-től szélesebb körben kezdték nyilvánosságra hozni az elhurcoltakkal kapcsolatos adatokat, több településen kutatást szerveztek, melyek segítettek abban, hogy beazonosíthassák az ott raboskodó, illetve soha haza nem térő embereket.

A helyi magyar közösségek, civil szervezetek és egyházak aktívan ápolják az emlékezetet. Számos községben minden év november 18-án emléknapot tartanak, amelyet történelmi visszatekintések, egyházi szertartások és tanulói előadások kísérnek. Különösen fontos szerepe van az iskolai nevelésnek is: a magyar tananyelvű iskolákban projektmunkák, helytörténeti foglalkozások és rendhagyó történelemórák során is feldolgozzák a málenkij robot eseményeit, így biztosítva, hogy a fiatalabb nemzedék is megértse ennek jelentőségét.

A történelmi kutatás is hozzájárul az emlékezet fenntartásához. Az elmúlt évtizedekben több tanulmány, visszaemlékezés és dokumentumfilm is született. Fontos szerepet játszottak ebben a kárpátaljai magyar kutatók, mint például Dupka György, aki több forráskiadványt és visszaemlékezés-gyűjteményt is megjelentetett. Ezekből kiderül, hogy az elhurcolások nemcsak a férfiakat, hanem sok esetben nőket és fiatalokat is érintettek, és a kényszermunka körülményei embertelenek voltak.

Az emlékezés ugyanakkor nem mentes a kihívásoktól. Ukrajna hivatalos emlékezetpolitikájában a málenkij robot kevés hangsúlyt kap, mivel elsősorban a Szovjetunió elleni harcot és az ukrán szenvedéstörténeteket emelik ki. Emiatt a magyar közösségek többnyire saját erőből tartják fenn az emlékezés kultúráját, sokszor határon túli – különösen magyarországi – szervezetek és önkormányzatok támogatásával.

ÖSSZEGZÉS

Ez a dolgozat egy különösen nehéz és máig feldolgozatlan korszakot tár fel Kárpátalja történelmében: a szovjet megszállás éveit és az azt követő „málenkij robotra” történő elhurcolások tragikus eseményeit. A kutatás középpontjában Tekeháza település áll, amelynek sorsán keresztül válik láthatóvá az a szélesebb történelmi és társadalmi folyamat, amely a térség egész magyar és német ajkú lakosságát érintette a második világháború után. A téma személyes jellegét tovább erősíti, hogy én magam is kötődöm Tekeházához: itt nőttem fel, és családom történetén keresztül első kézből szembesültem azzal, hogy a szovjet rendszer milyen súlyos sebeket ejtett a helyi közösségek emlékezetén.

A dolgozat több szálon haladva építi fel mondanivalóját. Az első részben az etnikai tisztogatás fogalmát és annak nemzetközi jogi megítélését mutatja be, párhuzamot vonva más történelmi tragédiákkal, például a srebrenicai mészárlással. Rávilágít arra, hogy bár a világ több pontján történt hasonló igazságtalanság, a kárpátaljai elhurcolások nem kapták meg a nekik járó figyelmet sem jogi, sem társadalmi szinten. Ezért is bír nagy jelentőséggel minden olyan kutatás, amely feltárja az eseményeket és megszólaltatja az elhallgattatottakat.

A második és harmadik fejezet mélyrehatóan mutatja be a szovjet rendszer kiépítésének folyamatát Kárpátalján. Szó esik az oktatás szovjetizálásáról, az egyházak ellehetetlenítéséről, valamint azokról a mindennapi nehézségekről, amelyekkel a lakosság szembesült. Különösen szívbemarkoló a vallásos emberek üldöztetésének bemutatása, például annak a tekeházai asszonynak a visszaemlékezése, aki férje büntetéséről mesél, csak mert templomba járt. Ezek az apró történetek sokkal közelebb hozzák az olvasóhoz azt, amit a történelemkönyvek száraz adatai sosem tudnak átadni: az emberi szenvedést, a reményt és az ellenállást.

A dolgozat negyedik, és egyben legterjedelmesebb része Tekeháza település történeti kontextusát és az 1944 novemberében elhurcolt személyek sorsát tárja fel. A Magyar Nemzeti Levéltár, a Szolyvai Emlékparkbizottság, a Hadtörténeti Intézet és más adatbázisok alapján azonosítottuk az áldozatokat, összegyűjtöttük a személyes adatokat, és több esetben új neveket is bővítettük a már ismert listát. Ezek közül két név – Gérus Imre és Oláh Bálint – eddig semmilyen emlékkönyvben vagy nyilván tartásban nem szerepelt, így a dolgozat konkrét történelmi igazságszolgáltatást is végez. A kutatás során keletkezett táblázatok és diagramok világos képet adnak arról, hogy milyen életkorú embereket, milyen körülmények között, hová hurcoltak el, és mi lett a sorsuk.

Nagyon fontos eleme a munkának az oral history, vagyis a helyi lakosok visszaemlékezéseinek bevonása. Az interjúk és naplórészletek egyedülálló betekintést nyújtanak abba, hogyan élte meg a falu lakossága a rendszerváltást, a vallás üldözését, és azt, hogy szeretteiket egyik napról a másikra elhurcolták. Az emlékezések révén olyan érzésünk lehet, mintha mi magunk is ott lennénk a történelmi események közepén – érezzük a félelmet, a tehetetlenséget, de ugyanakkor a közösségbe vetett hitet is.

A dolgozat nemcsak történelmi dokumentumként, hanem lelkiismereti kiáltványként is olvasható. Nem hagyja, hogy a történelem elhallgattassa az áldozatokat. Nem engedi, hogy a kollektív bűnösség vádja a feledés homályába vesszen. Minden név, minden évszám mögött emberi sorsok húzódnak meg, családok, amelyek megszakadtak, közösségek, amelyek megtörték – és egy falu, amely máig hordozza ezeknek az évtizedeknek a terhét.

Végső soron ez a dolgozat nemcsak történelmi értékkel bír, hanem társadalmi és emberi jelentőséggel is. Híd múlt és jelen között, amely lehetővé teszi, hogy ne csak emlékezzünk, hanem tanuljunk is a múlt hibáiból. Egy személyes indíttatásból született munka, amely tudományos igényességgel, mégis mély emberi érzékenységgel visz közelebb egy tragikus korszak megértéséhez. A tekeházai áldozatok emléke ezzel a munkával méltó helyet kapott a történelem lapjain – és remélhetőleg az emlékezetünkben is.

РЕЗЮМЕ

Ця дипломна робота присвячена одному з найболючіших і досі не до кінця осмислених періодів у історії Закарпаття — радянській окупації та пов'язаним з нею масовим депортаціям місцевого угорського населення на так звану «маленьку роботу» (маленькій робот). У центрі дослідження — доля села Теково, на прикладі якого автор намагається показати масштаб і наслідки цих трагічних подій. Тематика має й особисту значущість для автора, оскільки йдеться про його рідне село, а серед депортованих були й члени його родини. Це додає дослідженню глибини та щирості.

У перших розділах роботи йдеться про етнічні чистки як порушення міжнародного права. Автор проводить паралелі з іншими подібними випадками в історії, зокрема з різнею у Сребрениці, водночас підкреслює, що події на Закарпатті не отримали належної правової чи моральної оцінки на міжнародному рівні. Це ще більше підкреслює цінність кожного подібного дослідження, яке дає голос тим, кого було змушено мовчати.

Другий та третій розділи детально аналізують процес радянзації Закарпаття, зміни в системі освіти, переслідування церков, а також тиск, якого зазнавали представники національних меншин. Особливо болісно звучать розповіді про репресії щодо віруючих, коли людей карали лише за відвідування храму. У спогадах жителів Текехазі збереглися епізоди, які показують, як шкільні директори чи місцева влада доносили на селян через їхню релігійність, але навіть попри це віра не зникла — люди таємно молилися, чинили спротив.

Найбільшу увагу приділено четвертому розділу, в якому йдеться про історію самого села Теково, його етнічний і релігійний склад до 1944 року, а також — головне — про долю депортованих мешканців. Була проведена масштабна робота з пошуку імен жертв у численних базах даних (зокрема Архіву Угорщини, Меморіального парку в Сваляві, Військово-історичного музею та інших). Завдяки цій ретельній роботі вдалося не лише підтвердити раніше відомі імена, але й знайти нові — таких, як Імре Гейруш та Балінт Олаг, які раніше ніде не згадувалися. Це справжній внесок у збереження історичної правди та пам'яті.

Особливу цінність становлять спогади очевидців, які додають живих фарб до описаних подій. Завдяки таким історіям ми відчуваємо не лише фактологію, а й біль,

страх, надію і гідність людей, які жили у той час. Ці розповіді дають змогу зазирнути в емоційний світ села, яке втратило десятки своїх синів і яке й сьогодні не забуло їх.

Цю роботу можна розглядати не лише як історичне дослідження, а й як людське свідчення, що звертається до нашої совісті. Вона прагне не дати зникнути іменам, долям, трагедіям. Вона говорить за тих, хто вже не може говорити. І в цьому — її велика сила.

У підсумку ця дипломна робота є важливим внеском у вивчення історії Закарпаття, у збереження пам'яті про жертв радянського терору та у формування колективної історичної свідомості. Вона поєднує наукову точність із особистим ставленням і співпереживанням. Завдяки їй ми не просто дізнаємося факти — ми починаємо краще розуміти, що пережили цілі покоління, і чому важливо пам'ятати про це сьогодні.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Elsődleges, publikálatlan források

1. Gérus Ilonka naplója a templomról, 1988

Másodlagos, publikálatlan források

2. KTÁL, F. P – 14, op. 1, od. zb. 13.; F. P – 14, op. 1, od. zb. 1 „a”, ark. 6.
3. KTÁL, F. P – 195, op. 23, od. zb. 1.

Szakk munkák, monográfiák

4. APPLEBAUM, Anne: *Gulag: A History*. Doubleday, New York, 2003.
5. CONQUEST, Robert: *The Great Terror: A Reassessment*. Oxford University Press, 1990.
6. DUPKA GYÖRGY: *A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946*. PhD-értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2014. DUPKA György – KORSZUN Alekszej: *A „malenykij robot” dokumentumokban*. Ungvár-Beregszász, 1997.
7. DUPKA GYÖRGY – KORSZUN ALEKSZEJ: *A „malenykij robot” dokumentumokban*. Ungvár-Beregszász, 1997. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944*. Galánta-Dunaszerdahely, 2002.
8. FEDINEC CSILLA: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Galánta-Dunaszerdahely, 2002. Szamborovszkyné Nagy Ibolya: *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945 – 2010)*. Ungvár, 2013.
9. FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*, 1851.
10. GAZDA József: *Az Istennel még magyarul beszélgettünk Magyar szórványok a Kárpát-medencében*. Püski, Budapest, 2002.
11. KOVÁTS J. István: *Magyar református templomok*, Athenaeum, Budapest, 1942.

12. MAY, Larry: *Ethnic Cleansing*. Routledge, 2025.
13. MOLNÁR D. ERZSÉBET – MOLNÁR D. ISTVÁN (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2016.
14. MOLNÁR D. ERZSÉBET: *A vidék szovjetizálása/szovjetesítése*. In: Brenzovics László – Csatóry György (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – RIK-U Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2021.
15. RADVÁNSZKY Ferenc: *Kárpátaljai Református Templomok*, Ungvár-Beregszász, 2000.
16. SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA: *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010)*. Ungvár, 2013.
17. VEHES MIKOLA et al.: *Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Ungvár, 2011.
18. ІВАН БІЛАНЧУК: *Теково. Село на берегах Тису*. 2017.

Statisztikai források:

19. Központi Statisztikai Hivatal:
Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1880–1941. KSH, 1996.
Kárpátalja településeinek vallási adatai 1880–1941. KSH, 2000.

Online források:

20. Magyar Nemzeti Levéltár – Online adatbázis
Szovjet táborok magyar foglyai
<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/szovjet-taborok-magyar-foglyai>
21. Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Online adatbázis
Magyar katonák szovjet fogságban 1941–1955
<https://www.militaria.hu>
22. JewishGen – Tekeháza Holocaust victims
<https://kehilalinks.jewishgen.org/Tekovo/Tekovo-Holocaust.htm>
23. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ethnic%20cleansing>

24. <https://www.un.org/en/genocide-prevention/definition>

25. database.ukrcensus.gov.ua

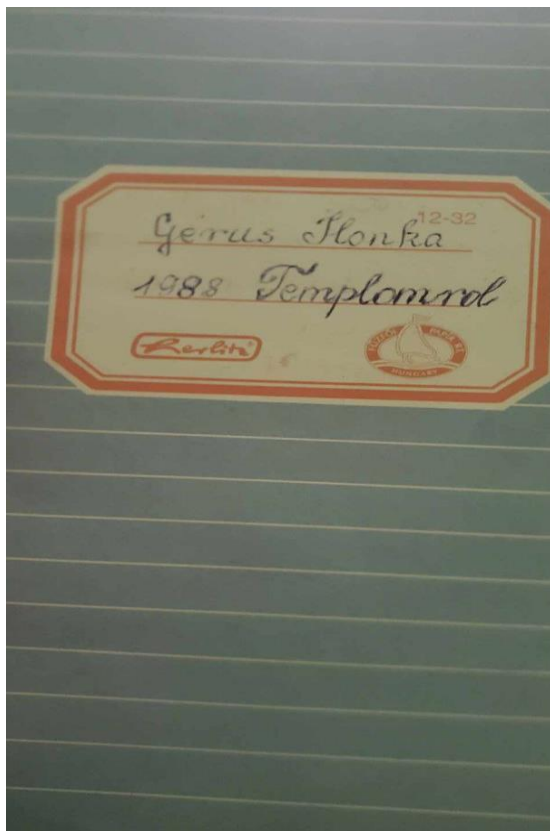
Oral-history módszerrel szerzett adatok:

26. Adatközlő: Gérus Ilonka (1940), tekeházai nyugdíjas.

27. Adatközlő: Gacs Béláné (1942), tekeházai nyugdíjas, jelenleg Szolnokon él.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet Gêrus Ilonka naplója a templomról

2. számú melléklet Gêrus Kálmán (1911) kartonja

Nemzetiség: <i>Magyar</i>		Lager № <i>183</i>	
Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>		Választott név: <i>Bejegyzett</i>	
1. Családnév: <i>Gêrus</i>	2. Név: <i>Kálmán</i>	3. Születési hely: <i>Miskolc</i>	4. Születési idő: <i>1911. s. március 18.</i>
5. Család: <i>1. Miskolc</i>	6. Család: <i>54</i>	7. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	8. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>
9. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	10. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	11. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	12. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>
13. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	14. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	15. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	16. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>
17. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	18. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	19. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>	20. Házassági állapot: <i>Bejegyzett</i>

<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/szovjet-taborok-magyar-foglyai/adatlap/335D9B1AC8EC4365AB58F8C61F85C84D?search=177617&term=eyJxIjoiMTc3NjE3IiwiaWZnEiOltLCJzb3J0Ijoic2NvcnUiLCJhcSI6IiIsImFxVHlwZSI6IiJ9&curr=3>

3. számú melléklet *A tekeházai magyarság megemlékezése a református temetőben*

Gérus Tibor tulajdona